

Egy város képei a történész szemével

Erdősi Péter – Majorossy Judit (szerk.): Kép, önkép, múltkép. Fejezetek Szentendre történetéből. Tanulmánykötet.

Ferenczy Múzeum, Szentendre, 2014. 384 oldal.

A Szentendre város önkormányzata megrendelésére készült, a Ferenczy Múzeum gondozásában megjelent kötet egy remek és több szempontból is formabontó munkával gazdagította a magyarországi városbiográfiák sorát. A könyvnek a szokásos helytörténeti összefoglalásoktól eltérő jellegét már a címe is tükrözi, hiszen az nem „egyszerűen” Szentendre története. Az Erdősi Péter és Majorossy Judit által szerkesztett kötet a város különböző képeit állítja fókuszpontjába, és ez a döntés telitalálatnak bizonyult.

Számos külföldi diplomatának, politikusnak lehetnek emlékképei a városról, mivel Szentendre az 1970-es évek során a Kádár-rendszer egyfajta kirakatvárosává vált: az országba érkező külföldi delegációk protokollprogramjában ekkortól jelent meg rendszeresen visszatérő elemként a szentendrei kirándulás, amely egyúttal az utazási irodák pár napos budapesti csomagkínálatának is szerves részévé vált. Az egykor a Török Birodalommal kereskedő, majd főként bortermező mezőváros, a magyarországi szerbség kulturális központja, a 19–20. század fordulójától egyben festők, szobrászok kedvelt lakhelye, ma döntően az idegenforgalomból él, mint a turisták egyik legkedvesebb hazai célpontja. E város képét tehát nagyon sokan őrzik, őrizzük magunkban, és Szentendre külső megjelenése, arculata, biztos vagyok benne, az odalátogatók nagy többségének személyes emlékezetében örömteli, szép élményekhez kapcsolódik. Aki a várost járja, egyben Szentendre múltjának jelenbeli képével is találkozik, és a szerb püspöki székesegyház, a Szentháromság-szobor vagy a szűk utcácskák láttán bizonyára valamilyen képet alkot magában a város múltjáról. A város mindenkori jelen arculata a benne megjelenő múltképpel együtt pedig formálja a város önképét. Ez utóbbiban azonban még a jövő is megjelenik, hiszen ennek az önképnek szerves részét képezi az is, hogy a városlakók miként tekintenek a település jövőjére, mit várnak, remélnek, terveznek, mitől félnek, hogy milyen ne legyen, vagy mit szeretnének, hogyan alakuljon a városuk jövőendő arculata. Ha a történész mindezt kutatási tárgyává teszi, a maga kritikai tudományos eszközeivel szintén a múlt képeit hozza létre, amelyek az olvasók, így persze a helyi közösség múltképét, és ezáltal önképét is formálhatják, gazdagíthatják.

Az igazán jó tudományos történeti munka mindig egy probléma körül szerveződik, és az elemzés értékét, jelentőségét alapvetően megszabja, hogy miként sikerül megfogalmazni a központi kérdést. A helytörténeti munkák többségénél jellemzően nem merül fel valamiféle külön központi probléma meghatározása, hiszen azt adottnak tekintik: mi más lenne ez, mint a választott település

története, amelyet a teljességre törekedve, kronológiai rendben haladva fel kell tární és le kell írni, a település helyén talált első emberi nyomtól kezdve a szerzők jelenéig vagy közelmúltjáig. A jelen kötet azonban nem ilyen hagyományos, deskriptív történeti munka. A szerzőgárda, ahogy azt a szerkesztői előszóban le is szögezik, nem valamely korszak minden részletre kiterjedő kidolgozására törekszik, hanem arra, hogy egy meghatározott szempont szerint közelítsenek Szentendre történetéhez, vagy úgy is fogalmazhatunk, a város történelmének egyes fejezeteihez, mégpedig azokhoz, amelyek a jelenlegi Szentendre arculatát a leginkább meghatározzák. A vállalkozás egyik legnagyobb erénye pedig éppen az, hogy a szerzők, illetve a szerkesztők kiváló érzékkel jelölték ki, mi legyen az a vezérfonal, amelyre felfűzik a történeti narratívájukat. Miként ezt az előszóban megfogalmazzák:

„A címben jelzett kép, önkép, múltkép [...] a városnak a vizualitással szorosan összefonódó imázsára, megkonstruált és kifelé felmutatott arculatára, a jogi státuszával is összefüggő önértelmezésére, a múlttól szóló különféle narratívákra, valamint ezek hosszútávon végbemenő, de olykor ugrásszerűen bekövetkező változásaira vonatkozik.” (8)

Szentendre történelmét, ahogy arra röviden utaltunk, különösen találó tehát e képeknek, illetve ezek változásainak középpontba állításával vizsgálni. Ennek révén pedig egy olyan, igazi problémaorientált munkát sikerült megalkotni, amelynek köszönhetően a város történelme új megvilágításban tárulhat az olvasó elé.

Ami a városok közelebbi, vagy akár egészen távolabbi múltjából fennmaradt, aminek nyomát megőrizték az arculatukon, azt a mindenkori városlakók folyamatosan használják, saját társadalmi gyakorlataikkal birtokba veszik, és ezzel mintegy jelen időbe teszik azt, amit a múlttól örököltek. A múlt természetesen nem csupán tárgyiasult nyomaival tartozik a mindenkori jelenhez, hanem a róla alkotott képekkel is. Ahogy a jelenbeli társadalmi gyakorlatok folyamatosan formálják a város külső arculatát, a kollektív emlékezet és a felejtés, bár eltérő időritmusban, de szintén állandóan alakítja a város saját múltjáról, illetve ezáltal végső soron az önmagáról alkotott képét. A kötet szerzőgárdája pontosan ennek a dinamikának a megragadására vállalkozik. Egyrészt fokozottan igyekeznek a mindenkori városlakók perspektívájából vizsgálni azok egykori jelenét, másrészt arra törekszenek, hogy kiemeljék azokat a momentumokat, amikor a legjobban megragadhatóvá válnak a város képében, önképében, múltképében bekövetkező változások, hogy érzékeltessék a múltbeli jelen idők egymásra épülő sorozatát, és magyarázzák, bemutassák ezek különbségeit.

A szerzők, szerkesztők régészeti hasonlaltal élnek a kötet felépítése alapelveinek bemutatásakor. A szokásos, kronologikusan előrehaladó szerkezet helyett éppen fordítva, az időben visszafelé haladnak, és először saját jelenük, a mai városlakók perspektívájából vizsgálódnak. Vagyis, először a felszíni rétegeket

veszik szemügyre, majd ezt követően ásnak tovább a mélyebben fekvő rétegek felé. Bár ezt külön nem hangsúlyozzák, nyilvánvaló, hogy a feltárásban addig a legalsóbb rétegeig akarnak csak leásni, amelynek a mai Szentendrével még van valamiféle tényleges, szervesebb érintkezése. Így tehát itt nincsen szó az ősemberéről, akik e környéken élhettek, vagy például a bronzkori kultúrákról sem. A vizsgálatba vont legalsó réteg az Árpád-kor, Szentendre kialakulásának ideje. A római kor emlékei ugyanakkor megjelennek a könyvben, de az ismertetett megközelítési módból következően logikusan csak akkor tűnik fel az antik örökség az elemzésben, amikor annak szerepe lesz a település szempontjából, így először csak röviden, a reneszánsz idején, amikor elsőként figyelmet kapnak az itteni római kori leletek, majd pedig részletesebben a 19. század elejétől kezdődő időszakokkal kapcsolatban, amikor a városiak múltképében fontossá válik a római kori előzmény.

Ez a megközelítés tehát, miként a szerkesztői előszó is hangsúlyozza, nem egyenes vonalú fejlődésként kívánja bemutatni a város múltját, vagyis nem az a fajta teleologikus szemlélet jellemzi, ahol a korábbi történéseket egy olyan haladás keretében értelmezik, amelynek iránya és egyben beteljesülése a város krónikáját író személy saját jelene lenne. Ellenkezőleg, inkább – ahogy a szerkesztők fogalmaznak – a múlt másságára, a törésekre, szakadásokra és az újrakezdések sorozatára helyezik a hangsúlyt. Úgy is mondhatjuk, hogy Szentendre korábbi, elmúlt jeleneinek arculatai felé haladnak. Ezzel a szemlélettel egyúttal sokkal közelebb kerülhetünk a korabeli városiakhoz is: az a Szentendre, amelyet egykori lakói ismertek, szintén magán viselte a korábbi múltak nyomait, amelyekről ők is képet alkottak. Azt, ahogy birtokba vették, vehették városukat, meghatározta annak múltja, miközben mindennapi gyakorlataikkal egyben tovább is formálták a város arculatát. És persze, tervezték annak jövőjét is, amelynek kimenetele ugyanakkor ismeretlen volt előttük, és amelynek eseményei sokszor a múltból valóban a legkevésbé sem következő irányt vettek.

A kutatás tárgyának és szemléletmódjának ez a meghatározása az, ami igazán vonzóvá, izgalmassá teszi ezt a munkát, így a kötet valóban az újdonság erejével tud hatni, és más minőséget képviselve kiemelkedik a helytörténeti munkák hosszú sorából.

A könyv voltaképpen két nagy egységből áll. Az első, amely Szentendre történetének az ismertetett szempontok alapján megírt fejezeteit tartalmazza, nagyjából a kötet kétharmadát teszi ki. Ennek színvonalát még tovább emeli az a gazdag és kiválóan megválogatott színes képanyag, amelyet Erdösi Péter, Majorossy Judit és Száva Borbála állított össze. A könyvhöz azonban egy terjedelmes *Függelék* is tartozik, amely a kötet közel egyharmadát alkotja. Itt kapott helyet Szentendre válogatott helytörténeti bibliográfiája, Sin Edit és Erdösi Péter munkája. A *Függelék* további egységét alkotják a Szentendre népességének alakulására, lakosságának nemzetiségi, felekezeti összetételére vonatkozó adatsorok és kimutatások Erdösi Péter és Majorossy Judit összeállításában. Szintén ők közölnek itt válogatást a város történetének legfontosabb dokumentumaiból, a várost

érintő legelső, Árpád-kori oklevelektől kezdve a 18. századi mezővárosi működést illusztráló iratokig, amelyeket Majorossy Judit átírásában többek között olyan 18–19. századi összeírások forrásközlése egészít ki, mint például a városi ház- és telektulajdonosok 1787-ből és 1808-ból származó összeírása vagy egy 1792-ben készült részletes szentendrei boltösszeírás. Külön izgalmas olvasmány azoknak a kiemelkedő jelentőségű belvárosi házaknak a történetét és leírását tartalmazó rész, amelyek ma már műemléknek minősülnek, illetve múzeumoknak, kiállításoknak adnak otthont. Ezeket az ismertetéseket a levéltári források alapján Majorossy Judit, Szabó Magdolna és Tyekvicska Árpád készítette. Végül a *Függelék*et harminc gyönyörű térkép zárja Szentendréről a 16. század közepétől napjainkig, Majorossy Judit válogatásában. A *Függelék*ben közölt rendkívül gazdag, informatív és sokszínű anyag tehát nem csupán jól kiegészíti a főszöveget, de önmagában is értékes, egyúttal pedig nagy segítséget jelent majd a további szentendrei történeti kutatásokhoz.

A könyv első, öt alfejezetből álló, elemző része Kende Tamás egészen kiváló munkája – ezt a minősítést egyébként a többi résznél is ugyanígy jogosan használhatjuk. Ez a közel százoldalnyi fejezet a kötet leghosszabb egysége, önmagában is egy kismonográfia terjedelmét teszi ki. Kende Tamás egy 1980. november 8-án tartott ünnepi tanácsulésről szóló beszámolóval kezdi írását, azzal az eseménnyel, amikor a város megkapta a Magyar Urbanisztikai Társaság Hild János-emlékermét. A díjjal a város több évtizedes folyamatos, töretlen és tervszerű városfejlesztési munkáját, illetve a művészeti hagyományok ápolásában és az idegenforgalom fejlesztésében elért eredményeit kívánták elismerni. Kende Tamás elemzése azonban éppen ezt a képet dekonstruálja, vagyis azt mutatja meg, hogy ez a fejlődés és fejlesztés mennyire nem volt töretlen, hogy egymástól mennyire különböző elképzelések fogalmazódtak meg a város kívánatos jövőjét illetően, hogy a Kádár-rendszer alatt milyen törések és változások következtek be a város arculatában, önképében a szentendreiség lényegét illetően. Megtudhatjuk, miként szorult vissza és miként jelent meg a mezőgazdaság a város gazdálkodásában, hogyan alakult a város iparosításának terve, milyen konfliktusokat okozott a mind nagyobb számú beköltöző, a főváros agglomerációs körzetébe mindinkább betagozó település alvóvárosi, illetve üdülőjellegének felerősödése. A szerző elemzéséből megismerhetjük továbbá azt a folyamatot, amelynek eredményeképpen Szentendre az 1960–1970-es évek fordulójától már egyértelműen idegenforgalmi központtá és múzeumvárossá vált. Hasonlóképpen vizsgálja, vagyis dekonstruálja a „Szentendre, a művészek városa” képet. Aztán, eggyel visszább lépve az időben, a 20. század első évtizedeinek szentendrei jövőképeivel, fejlesztéspolitikai elképzeléseivel foglalkozik.

A két időszakot a városi adminisztrációban 1914-től különböző, egyre magasabb hivatalokat ellátó, végül 1945 és 1948 között polgármesterré váló Dezsőfi Ferenc működésének és emlékiratainak elemzésével köti össze. Dezsőfi az emlékirataiban, ahogyan Kende fogalmaz: „egy olyan korszak városfejlesztési *boom*-jára reflektált, melyben Szentendre radikálisan és visszavonhatatlanul szűnt meg

csendes, falusias kisvárosnak lenni, és vált hangos, látványos közüggé, a legnagyobb kisvárossá, múzeum- és fesztiválvárossá” (45). A vizsgálati lépték leszűkítésével így egyetlen személy pályafutásának és emlékiratainak szemszögéből, valóban alulnézetből, testközelből követhetjük végig a város sorsának alakulását. Dezsőfi visszaemlékezéseiben alapvetően egy kedélyes, jó hangulatú városka képe bontakozik ki, ahol a tősgyökeres szentendreiék mind jó emberek, a negatív alakok mindig a kívülről érkezők. A szerző emlékezete ugyanakkor erősen selektíven működik, például a szentendrei zsidókat szerinte a nyilasok hurcolták el a hatalomátvételük után, és ebben saját szerepét sem boncolgatja, bár 1944-ben jegyző, majd főjegyző volt. Ahogyan pedig Kende Tamás rámutat, Dezsőfi elhallgatásokkal és ferdítésekkel terhes írásai, mivel sokan támaszkodtak azokra kritikátlanul helytörténeti vizsgálódásaikban, erősen befolyásolták Szentendre korábbi önképét és emlékezetét. Szintén kimaradt Dezsőfi Ferenc írásaiból, hogy hivatali működése egybeesett azzal az időszakkal, amelynek során – Kende szavaival – „a város végleg megszűnt szerbnek lenni” (75). Fejezetét a szentendrei szerbség emlékezetének részletes elemzésével zárja, az itteni szerb lakosság múltjának, pontosabban a múltjukról alkotott történeti képének a vizsgálatával, amely azonban már a 19. századba nyúlik vissza.

Ezen a ponton veszi át Kende Tamástól a stafétát Ábrahám Barna, aki fejezetének címe szerint Szentendre etnikai képét elemzi a 19–20. század fordulóján. Valójában a szerző jóval többre vállalkozik: valószínűsíthető betelepülésük időrendjében, tehát egészen a 15. századig visszanyúlóan veszi sorba mindazokat az etnikumokat, nemzetiségeket, amelyek a századforduló multietnikus és multikulturális Szentendréjének a lakosságát alkották. Bár a közvélekedés Szentendre múltját mindenekelőtt a szerbekkel kapcsolja össze, Ábrahám Barna elemzéséből kiderül, hogy a kép sokkal színesebb, hiszen a kétségtelenül meghatározó szerbség mellett bunyevácok, sokácok, dalmátok, görögök, majd másodlagos bevándorlóként németek és szlovákok, még később zsidók is megtelepedtek Szentendrén a magyarok mellett. Ábrahám Barna részletesen foglalkozik a többnemzetiségű és eltérő felekezeti lakosság együttélésének hétköznapijaival, kulturális életével, majd pedig elemzése a 19. század végi magyarosító politika helyi hatásával, az etnikai konfliktusok bemutatásával ér véget, amelyek a magyar és a szerb párt 1910-es évek körüli összeütközésében csúcsosodtak ki. Egyben arra is rámutat, hogy a fokozatosan kibontakozó etnikai, nyelvi csatározások és a nemzeti jelzavak hangoztatása mögött az ellentéteket elsősorban a helyi hatalmi érdekek, a városi vezetésben betöltött pozíciókért folyó vetélkedés motiválta.

A következő fejezetet Faragó Tamás egy korábban már közölt tanulmánya alkotja, amelyet azonban a szerkesztők joggal építettek be a kötetbe. Az írás átfogó áttekintést nyújt Szentendre fejlődéséről a török kiűzésétől a 19. század végéig. Az elemzés a város korbeltörténetének felvázolásán túl egyúttal azt a célt tűzi ki, hogy az újkori magyar városi fejlődésnek a történetírásban megkülönböztetett szakaszait, azok jellegzetességeit részletesebben vizsgálni lehessen egy konkrét példán keresztül. Szentendre tehát modellként jelenik meg,

vagyis a helytörténeti megközelítés célja kimondottan az általános történelmi folyamatok megértését szolgálja. Ez a perspektíva egyben az egész munkát jellemzi: a szerzők a szentendrei történéseket minden esetben az általánosabb történelmi kontextusba helyezve értelmezik, ami alapvetően megkülönbözteti ezt a munkát azoktól a helytörténetektől, amelyek a választott település horizontján túl nem látnak, és nem is törekednek erre. Faragó Tamás egy elhibázott városalapítás – itt a 17. század végi szerb betelepülésre gondol – példajaként elemzi Szentendrét. Arra mutat rá, hogy a 18. századi látszólag töretlen fejlődésnek és virágzásnak az alapjai törékenyek voltak, mert az a Török Birodalommal való kereskedéstől függött. A szűkebb belső piaci értékesítési lehetőségeinek pedig a város elhelyezkedése, fekvése és környezeti adottságai szabtak gátat. Helyzetére alapvetően meghatározó hatást gyakorolt Pest-Buda közelsége, amely a török hódoltság alatt ugyan elvesztette centrum jellegét, de hosszabb távon várható volt, hogy Szentendrét a főváros körzetének részévé teszi, és így az csupán alközponttá válik. Amikor tehát a Török Birodalommal folytatott külkereskedelem szerepe visszaesett, az egyúttal megrendítette Szentendre helyzetét, és hosszabb távon a település gazdaságának stagnálásához, sőt hanyatlásához vezetett.

A következő fejezetben ugyanezt a korszakot elemzi részletesebben Erdősi Péter. Finoman és árnyaltan rajzolja fel azt az ívet, amely a szerb bevándorlástól a 18. századi virágzason át a 19. század végi hanyatlásig, válságig vezet. Elhelyezi Szentendre benépesülését az országos népesedési folyamatok kontextusában, ismerteti a betelepülők privilégiumait, kitér a Rákóczi-szabadságharc hatására, majd részletesen bemutatja a következő békés évtizedek gazdasági és társadalmi viszonyait, az építkezéseket, a város tulajdonosi viszonyaiban bekövetkező változásokat, vagyis Szentendre visszatérését a Zichy-uradalomból, tehát magánföldesúri függésből az állam uradalmi szervezetébe, ahová a 17. század végéig tartozott, vagyis a magyar kamara alá kerülésének következményeit. Bemutatja a mezőváros működését, és közben kitér Ráby Mátyás történetére is. Röviden felidézi az 1848-as szabadságharc időszakát, majd az elemzés az 1871-es községi törvény értelmében rendezett tanácsú várossá váló Szentendrével ér véget, amelynek a szaporodó válságjelenségekkel, különösen a bortermelést tönkretéve filoxérajárvány következményeivel kellett szembenéznie.

Ezzel jutunk el a legutolsó, legmélyebben fekvő rétegekig, amelyeket Darkó Jenő és Erdősi Péter elemzése tár fel két fejezetben. A szerzőpáros előbb a török hódoltság korabeli Szentendrét vizsgálja, vagyis a hódoltság peremén élő falu történetéig lépünk vissza az időben, hogy végül eljussunk a település Árpád-kori kezdeteiig. Míg a korábbi szakirodalom ezzel az időszakkal általában csak rövid terjedelemben foglalkozott, a jelen munka részletes elemzést nyújt e mintegy hét évszázadról. Az elemzés valódi szintézis, amely a kérdéstről rendelkezésre álló források teljességére, részben azok újabb értelmezésére, olvasatára és a korábbi kutatási részeredmények összegzésére épül. A szerzők Szentendre történetének tárgyalását egy tulajdonjogi vita kapcsán 1697-ből fennmaradt tanúvallomás

felidézésével kezdik: ennek köszönhetően Lukács Pál idős helybeli jobbágy szemével tekinthetünk végig a településen, amelynek arculata éppen ebben az időszakban esett át döntő változáson. A hadműveletek hatására az 1680-as években teljesen elnéptelenedő Szentendrére nem csupán a korábbi jobbágyok tértek vissza, de a szerb beköltözés eredményeképpen az 1696-os összeírás 1453 családot mutatott ki, ami azzal együtt is óriási változást hozott, hogy a bevándorlók egy része csak átmenetileg maradt a településen. A fejezet középpontjában azonban a szerbek megtelepedése előtti Szentendre története áll. A szerzők bemutatják a település hódoltság kori viszonyosságait, a népesség mindennapjait, adóterheit, és részletesen kitérnek a település birtoklása körüli vitákra is, melyek végeredményként Szentendre a 17. század közepén közel száz évre a Zichy család tulajdonaként magánföldesúri birtokká vált.

Ezt követően érkezünk el a település kora középkori gyökereiig. Bár a falu első egyértelmű, név szerinti említése 1146-ból való, Darkó Jenő és Erdösi Péter valószínűsíti azt a korábban már megfogalmazott, de sokáig vitatott feltételezést, mely szerint I. Szent István Solyban kelt, feltehetően 1009-ből származó oklevelében a veszprémi püspöknek adományozott, név nélkül említett falu az oklevélben megadott földrajzi leírás alapján azonos lenne Szentendrével. A védőszentjéről, Szent András apostolról elnevezett település – amelynek mai magyar névalakja a 14. század folyamán kezdi felváltani az oklevelekben a „villa Sancti Andree” elnevezést – a 13. század elején már a veszprémi püspökség egyik főesperességének központja. Korai történetét emellett a királyi központok, Buda, illetve Visegrád közelsége határozta meg. A település sorsának a 14. századi nagy fordulata is ehhez kapcsolható: 1318-ban Károly Róbert és István veszprémi püspök birtokcserét hajtott végre, aminek eredményeként Szentendre a visegrádi királyi váruradalomhoz került. Miként az előző fejezetben, Darkó Jenő és Erdösi Péter részletesen ismerteti a tulajdonosi viszonyokban bekövetkező változásokat, mérlegre téve azok jelentőségét és hatását a település fejlődésére, de az elemzés itt sem korlátozódik csupán e makroszintű eseményekre. A későbbi időszakokhoz képest természetesen jóval szűkösebb, töredékesebb forrásadottságok maximális kiaknázásával ugyanúgy kísérletet tesznek a kora középkori Szentendre társadalmának, mindennapi életének bemutatására is.

A középkori Szentendre történetének taglalásával véget ér az időben visszafelé lépkedő elemzés. A régész ásója persze még további alsóbb rétegeket is feltárhat, hiszen a „veszprémi püspökség Szentendre nevű faluját hat évszázad választja el településtörténeti előzményétől, az ókori Róma Dunamenti határvonaltól védő limes tagjától, Ulcisiától” (199). Ahogyan azonban a szerzők megfogalmazták, a „kettő között nem húzható valamiféle töretlen ív, amely összekötné az antikvitást a középkori magyar történelemmel” (199). A kötet alapkoncepciójából következően ezért az antik előzmények tárgyalására csak akkor kerül sor, amikor a római örökség ténye a szentendrei önképében, múltképében valós jelentőségre tesz szert, annak a folyamatnak az összefüggésében, amelyet a kötet utolsó elemző fejezete tárgyal.

Ebben az *Epilógus: A múlt és a látvány* című részben Erdősi Péter végül megfordítja a tárgyalás időrendjét, és immár a szokványos módon, a múltból a jelen felé haladva a ma közkeletűen ismert, ahogyan nevezi, „városimázst” alapul véve Szentendre kulturális örökségé válkozásának folyamatát elemzi. Írása méltó keretbe foglalása ennek a formabontó várostörténetnek. A különféle leírások szövegeinek filológiai elemzésével Szentendre mai meghatározó „városimázsa” egyes összetevőinek történeti gyökereit vizsgálja, továbbá azt, hogy milyen módon formálódtak ki és nyerték el jelenlegi alakjukat a város mai identitását, egyúttal a róla alkotott képet meghatározó elemek. Vagyis azt, hogy előbb az antikvitás emlékei, a római múlt, majd a 18–19. század épített öröksége, a szerbség jelenléte vagy a Szentendre mint a festők, művészek városa motívumai milyen kronológiát követve, milyen lépcsőkön és csatornákon keresztül alakultak ki és váltak a jelenlegi városkép részévé. Annak az önképnek, illetve annak a képnek és múltképnek a meghatározó elemeit veszi tehát sorra, amelyeket egyfelől a szentendreiek ma identitásuk szempontjából fontosnak tartanak, illetve magukról közvetíteni kívánnak, másfelől azokat a róluk, városukról mások által konstruált reprezentációkat vizsgálja, amelyekből a jelenleg domináló városimázs felépül. Másként fogalmazva, ez az epilógus nem a városról különböző időpontokban készült írásos vagy képi ábrázolások realitására kérdez rá, hanem a Szentendre reprezentációját meghatározó szellemi kontextus alakulására, vagyis azoknak a szempontoknak, városfelfogásoknak a történetére, amelyek a település adott megjelenítése, megközelítése mögött munkáltak.

A szerkesztők a könyv előszavában szabadkoznak, hogy a szentendrei tárgyú alapkutatók hiányosságai miatt, a rendelkezésükre álló lehetőségek következtében az említett középkori fejezetektől eltekintve nem vállalkozhattak arra, hogy „egyetlen átfogó narratívában diadalmasan összegezzék” Szentendre történetét (8). Ebben a megfogalmazásban persze finom ironia, egyben önironia is érződik. Természetesen távol áll tőlük, hogy megkérdőjelezzék azoknak a sokszor hosszú évekre elhúzódó, nagyszabású vállalkozásoknak a létjogosultságát, amelyek kiterjedt szerzőgárdára építve vaskos kötetekben és igen részletesen foglalják össze egy adott település történetét. Sőt, maguk is úgy tekintenek művükre, mint amely megalapozhat további, Szentendre történetének egyes szakaszait mélyebben, átfogóbban bemutató elemzéseket, vagy olyanokat, amelyek a város történelmének a jelen kötetből kimaradó aspektusainak feltárására fognak vállalkozni. Itt egészen pontosan arról van szó, hogy felmérve saját lehetőségeiket, a rendelkezésre álló keretek szerinti legjobb megoldásra törekedtek, aminek megtalálásában azonban döntő volt annak belátása, hogy a múlt leghatékonyabb bemutatásának az útja nem azonos a múlt legkülönbözőbb, ránk maradt nyomainak a lehető legteljesebb körű számbavételére épülő, ezeknek lehető legnagyobb részletességre törő leírásával, mindezt egyetlen munkába sűrítve. A szerkesztők és a szerzőgárda a kötet alapkoncepciójának meghatározásával lényegében arra a mindenféle tudomány művelésekor jelentkező dilemmára adott helyes választ, amelyet Jorge Luis Borges *A tudomány pontosságáról* című rövid elbeszélésében fogalma-

zott meg örök érvényvel. A szerző egy fiktív, többkötetes, 17. századi útleírás fennmaradt töredékének formájában közölte írását, amely így kezdődik:

„Abban a Birodalomban a Kartográfia Tudománya olyan Tökéletességet ért el, hogy egyetlen Provincia térképe betöltött egy Várost, a Birodalom térképe pedig egy egész Provinciát. Idővel azonban ezeket a Hatalmas Térképeket nem találták kielégítőnek, és a Kartográfusok Kamarája akkora Térképet készített a Birodalomról, amekkorára maga a Birodalom volt, és azzal pontról pontra egybeesett.” (Scholz László fordítása)¹

A pár soros folytatásból aztán kiderül, hogy a következő generáció már nem érdeklődött sem a térképészet, sem e „térkép” iránt, így sorsa az enyészeté lett. A példa nem igényel különösebb magyarázatot. A *Kép, önkép, múltkép. Fejezetek Szentendre történetéről* című kötet szerkesztői és szerzői nem estek a jelképes birodalmi térképészek által kergetett teljesség és a legnagyobb pontosság csaloika igézetének csapdájába. Ők egy valóban használható térképet kívántak készíteni azoknak, akik el kívánnak igazodni a város jelenlegi arculatában nyomot hagyó megannyi múltbeli Szentendre-kép egymásba olvadó, egymásra épülő, egymást átíró és alakító sorozatában, tudva azt, hogy más térképek is rajzolhatók a város történetéről, amelyek a múlt valóságát különbözően ábrázolják. A történeti megismerés azonban éppen ezáltal gazdagodhat: úgy mélyülhet el, ha ezeket a képeket egymás mellé helyezzük, összevetjük, és aztán újraalkotjuk őket.

Czoch Gábor

¹ <http://pensivepicturesgoodbye.tumblr.com/post/83193001447/jorge-luis-borges-a-tudom%C3%A1ny-pontoss%C3%A1g%C3%A1r%C3%B3l>. – utolsó letöltés: 2016. május 23.